

חיוב ערב (בבא בתרא קעג-קעד)

גליון 439

איתא במשנה בסוף דף קעג. המלוה את חבירו על ידי ערב לא יפרע מן הערב. ופירש הרשב"ם לא יפרע מן הערב תחילה עד שיתבע את הלווה לדין ויחייבוהו ב"ד, ואם אין לו מה לשלם אז יפרע מן הערב, הכי מפרשינן לה בגמרא במסקנה.

ומבואר בגמרא (בסוף דף קעג:) דאם יש נכסים ללווה לא יפרע מן הערב אפי' אם התנה המלוה ע"מ שאפרע ממי שארצה אבל בקבלן אע"פ שיש נכסים ללווה, יפרע מן הקבלן. ורשב"ג חולק במשנה וס"ל דאין הבדל בין קבלן לערב אם לא התנה, ולא קיי"ל כרשב"ג.

יש דין ערב ויש דין קבלן. בערב רגיל גובה מן הלווה תחילה (אא"כ התנה), ובקבלן יכול לגבות מן הקבלן תחילה אם ירצה (גם בלי שהתנה בפירוש).

והנה הגמ' דנה מנין לערב שמשמעבד. רב הונא הביא מקור מיהודה שאמר ליעקב אבינו אנכי אערכנו וגו'. מתקיף לה רב חסדא הא קבלנות היא דכתיב תנה אותו על ידי וגו' אלא אמר רבי יצחק מהכא לקח בגדו כי ערב זר וגו' ואומר בני אם ערכת לרעך וגו'. אמימר אמר דדין ערב תלוי במחלוקת ר' יהודה ור' יוסי אי אסמכתא קניא או לא, דהא הערב אמר אם לא יפרע לך אני אשלם וא"כ הוי אסמכתא, שסומך ובוטח בלבו שהלווה יפרענו כמבואר ברשב"ם (בד"ה ר' יהודה סבר וכו').

רב אשי דחה דבריו, דהא קיי"ל דאסמכתא לא קניא ובכל זאת הערב משמעבד. אלא אמר רב אשי בההוא הנאה דקא מהימן ליה גמר ומשתעבד נפשיה. ופירש הרשב"ם גמר ומשתעבד, בלב שלם ושליחותא דערב קא עביד מלוה כאילו הוא עצמו הלוה.

בפשטות מבואר בגמ' למסקנה ששעבוד הערב הוא מחמת שנהנה שהמלוה סמך עליו. וא"כ לכאורה אין צורך להגיע ללימוד מפסוקים אלא מן הסברא, תמורת ההנאה שקיבל השתעבד.

אמנם יש לומדים שנשאר הלימוד מהפסוקים רק דרב אשי בא לתרץ למה אין כאן אסמכתא, דהיות ונהנה מתחייב, וכמו שהוסיף הרשב"ם דהוי כשלוחו וכאילו הלוה בעצמו, ולכן מתחייב מיד. ולפי"ז י"ל שהמתחייב הוא עצם דיבורו ולא ההנאה שיש לו. (בקהלות יעקב קידושין סי' יב ביאר שלרמב"ם באמירה מתחייב).

והנה בהמשך הסוגיא (דף קעד.) נחלקו באיזה אופן הוי ערבות ובאיזה אופן קבלנות. ועיקר החילוק הוא דערב משתמש בלשון הלואה, דהמלוה מלוה ללווה והערב מתחייב רק אם הלווה לא ישלם, ואילו בקבלנות הוא אומר תן ואשלם, שאז הוא מתחייב ישירות למלוה. וביאר שם הרשב"ם (בד"ה תן לו) וז"ל מסור הממון בידו ואני אפרענו לך, אין כאן לשון הלואה אלא שליחותיה דהאי דקאמר תן לו עביד מלוה, עכ"ל. והיינו דהמלוה עושה שליחותו של הקבלן שנותן ללווה על פיו, והיות והוציא ממון ע"פ הקבלן, יכול לגבות ממנו. וצ"ע בדברי הרשב"ם שהרי גם לגבי ערב פירש דשליחותא דערב קא עביד מלוה כאילו הוא עצמו הלוה (כנ"ל) א"כ מאי שנא ערב מאי שנא קבלן, בשניהם עשה המלוה שליחותיה דערב.

וע"כ י"ל דהחילוק הוא דבערב כתב כאילו עצמו הלוה דהיינו שהערב מתחייב על ההלואה אבל היתה כאן הלואה ללווה, ולכן בוודאי יכול המלוה לגבות מהלווה שלו, וחייב לגבות ממנו קודם רק שאם אין ללווה, יכול לגבות מן הערב כי הוא השתעבד עבור הלואה זאת לשלם כי הוא כאילו הוציא את הכסף מהמלוה ונתן ללווה. אבל בקבלנות הדגש ברשב"ם הוא דאין כאן לשון הלואה אלא הקבלן הוציא ממנו כסף (דהא המלוה הוי כשלוחו לתת לשני) ולכן הוא חייב לשלם לו כי חיובו אינו עבור הלואה אלא כי הוא הוציא ממנו כסף (רק דיכול המלוה לגבות גם מהלווה כי סוף סוף הוא קיבל את הכסף וחייב לשלם).

והנה בקידושין סוף דף ו: אמר רבא תן מנה לפלוני (ו). ואקדש אני לך מקודשת מדין ערב, ערב לאו אף ע"ג דלא מטי הנאה לידיה קא משמעבד, האי איתתא נמי אע"ג דלא מטי הנאה לידיה קא משמעבדא ומקניא

נפשה. וביאר הריטב"א לאו למימרא דלא מטי לה שום הנאה דא"כ במאי משתעבד אלא לומר דאע"ג דלא מטי לידיה הנאת מעות שהוציא המלוה ולא הגיע לידו של ערב לא כסף ולא שוה כסף אפ"ה משתעבד בהנאה דמטי לה שהלוה לזה על אמונתו דהנאה בכל דוכתא חשובה ככסף וכו' הכא נמי אע"ג דלא מטי הנאת מנה עצמו מקניא נפשה בההיא הנאה דשויה פרוטה דיהיב מנה לפלוני בדבורה.

מבואר בריטב"א דערב משתעבד מחמת ההנאה שהוא מקבל שהלוה לשני על אמונתו, ובהנאה זו האשה מתקדשת, דהנאה זו שוה פרוטה. הרי שלמד בסוגיין שלמסקנת הגמ' גוף החיוב של הערב הוא מחמת ההנאה שמקבל (ולא שהאמירה לבד מחייבת).

והקשה בפני יהושע (ועוד אחרונים) דאם מתקדשת בהנאה, למה בעינן לימוד מערב, הרי פשוט מן הסברא שתמורת כל הנאה ששוה כסף האשה מתקדשת. ובגמ' משמע שיש כאן לימוד מדין שהתחדש בערב.

ובקונטרסי שיעורים (קידושין סי' ח) כתב הגרי"ז גוסטמאן דנלמד מערב שהנאה זו נחשבת כממון, ולולא הילפותא מערב היינו אומרים שהנאה כזאת שאינה אלא כעין שבח בעלמא שסמך עליו לא נחשבת כממון. ולכן גם אשה מתקדשת בכזה הנאה שנחשבת ממון.

אבל בחי' רבי שמואל כתב (קידושין סי' ט) דמערב ילפינן דלא בעי הנאת ממון אלא סגי בהנאה כזו שאדם מוכן להתחסר עבודה פרוטה. עיי"ש באריכות שבא להוכיח שאין הפשט שזה נחשב הנאת ממון אלא דסגי בהנאה כזאת אפי' שאינה הנאה של ממון. וכתב כן לאפוקי מדברי הגרי"ז (חי' מרן רי"ז הלוי על הרמב"ם בסוף המכתבים) שביאר ברמב"ם דבעינן כסף שיש בו הנאה.

ובמחנה אפרים (מלוה ולווה דיני רבית פרק יא) הוכיח מתוס' (ב"מ ע"א:) שלמדו פשט אחר בגמ' בקידושין, דבערב הוי כאילו שהערב קיבל את הכסף שניתן על פיו, ולכן האשה מתקדשת כאילו קבלה את המנה שנתן לאחר. והביא דהריטב"א פליג וס"ל דמתקדשת בהנאה שעשה על פיה וכו"ל. ולפי התוס' ברור הצורך בלימוד מערב כי שם נתחדש שנתנית הכסף על פיו נחשב כאילו קיבל הערב בעצמו את הכסף. וזה מה שמחייב את הערב לשלם, ולא האמירה ולא ההנאה שעשה על פיו. ולפי"ז מה שכתוב בסוגיין במסקנה דבההיא הנאה משעבד נפשיה היינו רק להסביר למה אין זה אסמכתא כי מחמת ההנאה מוכן להשתעבד עבור כסף כזה, ואין כאן קנס או גוזמא שייחשב אסמכתא. וכן כתב במחנה אפרים (הל' ערב סי' א) שאפשר לפרש בסוגיין דהא דאמרו בההיא הנאה היינו להוציא מידי אסמכתא אבל אין זה סיבת החיוב וכו"ל.

ובחי' רבי שמואל (שם) האריך לבאר בשיטת הרמב"ם שיש שני דיני ערב שונים, דערב סתם הוא התחייבות להיות ערב על החוב של השני, והקנין הוא ע"י שנהנה אבל הוא לא נעשה כלוה משא"כ ערב קבלן הוא מתורת לוה דחשיב כאילו קיבל הוא את המעות, ולהכי נפרעין ממנו תחילה.

ובסוף הסימן הביא שהקשה המחנה אפרים סתירה בדברי הריטב"א שבקידושין ביאר דההנאה משעבדת, ובכבא מציעא סט. כתב הריטב"א בשם הרמב"ן דאפי' אמר זרוק מנה לים ואתחייב חייב דהוי כאילו הגיע מנה לידו וחזר וזרקו לים. הרי שלמד דמדין ערב חשיב כאילו קיבל את המנה ודלא כדבריו בקידושין. ותירץ רבי שמואל דשם הוי כערב קבלן, ולכן חשיב כבא לידו וכמו שביאר בשיטת הרמב"ם.

אלא דמה נעשה דבסוגיין פירש בחי' הריטב"א על דברי הגמ' בההיא הנאה דקא מהימן ליה גמר ומשעבד נפשיה פ"י משעבד נפשיה כאילו קיבל המעות ממש לטובתו ולא היה קונס עצמו בשום דבר שאין בו אסמכתא, עכ"ל. הרי שהריטב"א ביאר בערב רגיל דהוי כבא לידו אפילו שאינו ערב קבלן.

וע"כ צריך לומר דס"ל לריטב"א שעצם החיוב נוצר ע"י הנאתו דסמך עליו (כמו שביאר בקידושין), וכאן הריטב"א בא לבאר מדוע אינו אסמכתא שהרי לכאורה מתחייב רק אם לא ישלם. על זה כתב שע"י הנאה זו הוי כאילו כבר קיבל ואין זה דרך קנס ואולי אם יקרה אבל לעולם אין כוונתו שמשעבד משום דהוי כקיבל. וזהו שכתב כאילו קיבל המעות וכו' ולא היה קונס עצמו וכו', שהוא רואה מיד תוצאות מדיבורו וכאילו קיבל מיד אבל לעולם אין זה סיבת החיוב אלא זה שנהנה ממנו שסמך עליו. ורק לגבי דבריו בב"מ שכתב דהוי כאילו הגיע לידו וחזר וזרקו לים, שם משמע שזה גופא המחייב, וצריכים להגיע לדברי רבי שמואל ששם הוי כערב קבלן שהוא בעצמו המשלם בלבד, ואז הוי כבא לידו אבל בערב סתם המחייב הוא ההנאה.